

**KOMPLEMENTARNOŚĆ DZIAŁAŃ WSPÓLNEJ POLITYKI
ROLNEJ ORAZ POLITYKI SPÓJNOŚCI NA RZECZ ROZWOJU
OBSZARÓW WIEJSKICH W LATACH 2021-2027
W ŚWIECIE DOKUMENTÓW PROGRAMOWYCH**

ADAM WASILEWSKI
JULIAN KRZYŻANOWSKI
PAWEŁ CHMIELIŃSKI

Abstrakt

Celem opracowania było określenie komplementarności polityki spójności i wspólnej polityki rolnej w zakresie ich oddziaływania na rozwój obszarów wiejskich w latach 2021-2027. Autorzy w swych badaniach szczególną uwagę zwrócili na dystrybucję wsparcia pomiędzy wymienione polityki w kontekście występujących na obszarach wiejskich problemów społecznych i gospodarczych. Materiał empiryczny stanowiła literatura przedmiotu oraz dokumentacja związana z przygotowaniem oraz wdrażaniem analizowanych polityk.

Analiza dokumentów i literatury przedmiotu oraz praktyki wskazują na rosnącą potrzebę wykazywania komplementarności obu polityk w procesie programowania poszczególnych instrumentów rozwoju, zwłaszcza w wymiarze terytorialnym, gdzie rozdzielenie poszczególnych aspektów życia społeczno-gospodarczego jest niezwykle trudne, stąd potrzeba ponadsektorowego ujęcia, definicji i odpowiedzi na wyzwania lokalne.

Słowa kluczowe: polityka spójności, wspólna polityka rolna, komplementarność polityk publicznych.

Kody JEL: J24, O18, O21, Q58.

Dr inż. Adam Wasilewski, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich; ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa (adam.wasilewski@ierigz.waw.pl). ORCID iD: 0000-0003-0863-3219.

Dr hab. Julian Krzyżanowski, prof. IERiGŻ-PIB, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Zakład Ekonomii i Polityki Rolnej oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich; ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa (julian.krzyzanowski@ierigz.waw.pl). ORCID iD: 0000-0001-6418-154X.

Dr hab. Paweł Chmieleński, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Zakład Integracji Europejskiej; ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa (pchmielinski@irwirpan.waw.pl). ORCID iD: 0000-0001-8377-0702.

Wstęp

Rozstrzygnięcia w zakresie podziału środków oraz komplementarności oddziaływania polityki spójności (PS) oraz wspólnej polityki rolnej (WPR) na rzecz wsparcia rozwoju obszarów wiejskich i sektora rolno-spożywczego w perspektywie 2014-2020 miało istotny wpływ na efekt skali wsparcia publicznego oraz terytorialny rozwój polskich wsi (Czyżewski i Stępień, 2015). Z punktu widzenia realizacji celów polityki ekonomicznej konieczne jest zidentyfikowanie rozwiązań stanowiących podstawę umowy partnerstwa w kolejnym okresie programowania, jako podstawowego narzędzia koordynacji i planowania polityki rozwoju obszarów wiejskich (Bachtler i Mendez, 2020).

Niniejsze opracowanie ma na celu omówienie wybranych obszarów komplementarności działań realizowanych w ramach WPR oraz PS, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień bezpośrednio wpływających na jakość życia oraz rozwój społeczno-gospodarczy na obszarach wiejskich. Komplementarność poszczególnych instrumentów wyżej przytoczonych polityk rozważa się w zakresie inwestycji infrastrukturalnych, inwestycji na poziomie gospodarstw domowych na wsi, a także rozwiązań koncepcyjno-strategicznych (głównie dotyczących organizacji wsparcia na poziomie krajowym i regionalnym) (WISA Europa, 2017). Odrębną kwestią jest określenie strumieni wsparcia poszczególnych sfer rozwoju wsi w ramach poszczególnych funduszy (Wallace, Pollack, Roederer-Rynning i Yung (red.), 2020), dlatego rozważania w niniejszym opracowaniu poruszają również zagadnienia braku adekwatnego adresowania wsparcia problemów wiejskich w warunkach rozproszenia źródeł finansowania i sektorowego podejścia do relacji miasto-wieś (Rauhut i Humer, 2020).

Analizą objęto projekty legislacyjne UE, raporty z ewaluacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) 2014-2020 i programów operacyjnych, wyniki monitoringu STRATEG, treść krajowego i regionalnych programów operacyjnych oraz PROW 2014-2020 i Umowy Partnerstwa 2014-2020, niepublikowane materiały z ministerialnych grup roboczych ds. celów polityki spójności. Z uwagi na specyficzne uwarunkowania tworzenia nowych podstaw rozwoju w wyniku oddziaływania pandemii COVID-19 na sytuację społeczno-ekonomiczną kraju oraz odpowiedzi ze strony polityki ekonomicznej na kryzys tym wywołany analizą objęto również Krajowy Plan Odbudowy (KPO), jako dodatkowy istotny filar rozwoju wsi w ramach omawianych zagadnień (Watzka i Watt, 2020).

Polityka rozwoju a Krajowy Plan Odbudowy

Po 2020 r. powszechnie oczekuje się silniejszej koordynacji PS z działaniami UE (Ministerstwo Funduszy 2020). podejmowanymi w innych obszarach, przede wszystkich w zakresie zarządzania gospodarczego i reform strukturalnych (Rauhut i Humer, 2020). W szczególności będzie to dotyczyć Semestru Europej-

skiego¹ i Europejskiego Filara Praw Socjalnych². Zważywszy na zmianę koszyka funduszy, które są objęte przepisami rozporządzenia ogólnego i wyłączenie z niego Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFR-ROW), istnieje potrzeba silniejszej koordynacji i komplementarności także ze wspólną polityką rolną (WPR).

W perspektywie 2021-2027 całość działań WPR będzie programowana w ramach Planu Strategicznego dla WPR 2021-2027 (PSWPR), będącym flagowym dokumentem realizacji WPR w Polsce na lata 2021-27. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich nie będzie w odróżnieniu od perspektywy 2014-2020 elementem Umowy Partnerstwa. Tym ważniejsze będzie komplementarne zaprogramowanie działań dotyczących obszarów wiejskich w ramach UP i PSWPR, zwłaszcza w odniesieniu do nowoczesnych instrumentów rozwoju wsi, jak chociażby w przypadku koncepcji „smartness” (Artelaris i Mavrommatis, 2020).

Nowym dostępnym od 2020 r. narzędziem działania polityki rozwoju jest Instrument Odbudowy i Odporności (Recovery and Resilience Facility – dalej zwany RRF) (Ministerstwo Rozwoju..., 2020), największy z zaproponowanych instrumentów wsparcia w ramach Europejskiego Instrumentu Odbudowy (EIO), stanowiący 672,5 mld euro (w cenach stałych z 2018 r.), z czego 312,5 mld euro ma przypaść na wsparcie bezzwrotne (granty) oraz 360 mld euro na pożyczki. EIO stanowi uzupełnienie Wieloletnich Ram Finansowych na lata 2021-2027. Polska jest czwartym co do wielkości beneficjentem tego programu, a wsparcie w jego ramach realizować będzie za pomocą Krajowego Programu Odbudowy (KPO). Ustanowienie tego instrumentu, którego zadaniem jest niwelowanie negatywnych skutków pandemii, spowodowało jednak pewne opóźnienia we wdrażaniu polityki, które może rozpocząć się najwcześniej pod koniec 2021 roku.

Celem ogólnym RRF jest promowanie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej Unii poprzez zwiększenie odporności i zdolności dostosowawczych państw członkowskich, łagodzenie społecznych i gospodarczych skutków kryzysu oraz wspieranie transformacji ekologicznej i cyfrowej. RRF ma tym samym przyczynić się do odbudowy potencjału wzrostu, wdrażania reform i projektów inwestycji publicznych w postaci spójnego pakietu.

¹ Podczas europejskiego semestru państwa członkowskie dopasowują swoją politykę budżetową i gospodarczą do celów i zasad ustalonych na szczelbie UE. Najważniejsza część procedury przypada na pierwszych 6 miesięcy roku (semestr), podczas których koordynuje się 3 działy polityki gospodarczej: reformy strukturalne, służące promowaniu wzrostu i zatrudnienia zgodnie ze strategią „Europa 2020”, politykę budżetową, służącą zapewnieniu stabilności finansów publicznych zgodnie z paktem stabilności i wzrostu, oraz zapobieganie nadmiernym zakłóceniom równowagi makroekonomicznej.

² W planie działania dotyczącym europejskiego filaru praw socjalnych przedstawiono konkretne działania mające na celu dalsze wdrażanie zasad europejskiego filaru praw socjalnych jako wspólnego wysiłku państw członkowskich i UE, przy aktywnym udziale partnerów społecznych i społeczeństwa obywatelskiego. Zaproponowano w nim również główne cele UE w zakresie zatrudnienia, umiejętności i ochrony socjalnej, które mają zostać osiągnięte do 2030 roku.

Według dostępnych danych RRF przewiduje dla Polski³

- ok. 23,1 mld euro w postaci środków bezzwrotnych na granty,
- ok. 34,2 mld euro w postaci ewentualnych pożyczek.

Warunkiem uzyskania wsparcia w ramach instrumentu jest przedstawienie KE Krajowego Planu Odbudowy (KPO), z zastrzeżeniem jego spójności z dokumentami przygotowywanymi w ramach procedury tzw. semestru europejskiego. Ponadto powinien on określać reformy i inwestycje wzmacniające potencjał wzrostu oraz odporności gospodarczej i społecznej państwa oraz zwiększające spójność terytorialną. Według określonych ram powinien on też proponować działania pozytywnie wpływające na zielone i cyfrowe przemiany społeczno-gospodarcze (Copeland i Daly, 2018).

Pomoc realizowana jest w ramach czterech komponentów odporności: społeczeństwa, gospodarki, środowiska i państwa. Projekty z zakresu odporności społecznej mają na celu wsparcie wiedzy i umiejętności, kierowane są zarówno do odbiorców na różnych etapach edukacji, jak i do osób pracujących. Natomiast przejście w kierunku gospodarki cyfrowej jest jednym z najważniejszych długofalowych celów KPO. Inwestycje w nowe technologie mają na celu poprawę sytuacji w zakresie powiązań, współpracy oraz funkcjonowania społeczeństwa, urzędów i przedsiębiorców, tak aby gospodarka cyfrowa była bardziej konkurencyjna, nowoczesna i otwarta na wyzwania przyszłości (Artelaris i Mavrommatis, 2020). Projekty w zakresie odporności środowiskowej wspierać mają ponadto proces zielonej transformacji polskiej gospodarki w ramach działań zbieżnych z celami tzw. Europejskiego Zielonego Ładu (zob. Wrzaszcz i Prandecki, 2020).

W związku z ograniczeniami w przemieszczaniu się na terenie Europy, wynikającymi z pandemii COVID-19, zalecenia na lata 2020/2021 dla poszczególnych państw członkowskich dotyczące Krajowych Programów Reform i Programów Stabilności lub Konwergencji zostały przyjęte przez Radę ds. Rolnictwa i Rybołówstwa 20 lipca 2020 r. (Komisja Europejska, 2020), która zaleca Polsce podjęcie w latach 2020-2021 działań mających na celu:

1. Prowadzenie polityk fiskalnych mających na celu osiągnięcie ostrożnej sytuacji fiskalnej w średnim terminie i zapewnienie długookresowej zdolności do obsługi długu, przy jednoczesnym zwiększeniu inwestycji.
2. Poprawę odporności, dostępności i skuteczności systemu ochrony zdrowia, m.in. przez zapewnienie wystarczających zasobów i przyspieszenie wdrażania usług e-zdrowia.
3. Łagodzenie wpływu kryzysu na zatrudnienie, w szczególności przez udoskonalanie elastycznych form organizacji pracy i pracy w obniżonym wymiarze czasu.
4. Kontynuowanie wysiłków na rzecz zapewnienia przedsiębiorstwom dostępu do finansowania i płynności.
5. Poprawę klimatu inwestycyjnego, w szczególności przez ochronę niezależności sądów.

³ Krajowy plan odbudowy: informacje i wyjaśnienia, Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii Departament Analiz Gospodarczych, 9 października 2020 r.

Komplementarność działań polityki wiejskiej i spójności oraz Krajowego Planu Odbudowy

Współwystępowanie polityki spójności, wspólnej polityki rolnej oraz programu odbudowy niesie za sobą szanse oraz wyzwania wynikające z potencjalnych efektów synergii oddziaływania tych programów na rozwój obszarów wiejskich (Mikuś, Kukoć i Rogelj, 2019; Chmieliński i Gospodarowicz, 2018), a jednocześnie stwarza problem prawidłowego rozdzielenia przedmiotu wsparcia tak, by uniknąć powielania kompetencji oraz podwójnego finansowania inwestycji jednorodnego typu (Żbik, 2017). Przy czym KPO z założenia oddziaływać ma na obszary ważne dla rozwoju obszarów wiejskich, ale nieobjęte polityką spójności bądź objęte tą polityką w tych obszarach, gdzie KPO może stanowić uzupełniające źródło finansowania (tab. 1).

Analizując proces rozdzielenia zakresu wsparcia w ramach poszczególnych strumieni finansowania, można odnotować ogólną zasadę, że wszędzie tam, gdzie nie chodzi o bezpośrednią rolniczą działalność produkcyjną, może być stosowane wsparcie ze środków polityki spójności (Calegari, Fabrizi, Guastella i Timpano 2020). Poza tym ze środków tej polityki zazwyczaj finansowane są większe inwestycje, nieobjęte przez fundusze wiejskie (Calabrò i Cassalia, 2017). Jeśli chodzi o zakres wsparcia, uzupełniającą, istotną funkcję w stosunku do obydwu programów stanowić powinny środki KPO. Komplementarność oddziaływania wszystkich trzech strumieni finansowania projektów inwestycyjnych oraz społecznych zawarto w tabeli 1. Można wskazać, że KPO w swojej rozległości tematycznej bliższy jest profilowi wsparcia, realizowanemu w ramach polityki spójności. Obszarami, w których zaznacza się wyraźne współwystępowanie strumienia wsparcia w ramach polityk, jest gospodarka o obiegu zamkniętym oraz rewitalizacja wsi i małych miast, dziedziny kluczowe dla przyszłego rozwoju gospodarki w ujęciu regionalnym i dla obszarów wiejskich. W innych przypadkach podział i komplementarność planowanych instrumentów w ramach obydwu polityk oraz KPO jest dość wyraźny. Przykładem są tu inwestycje z dziedziny transportu, energetyki na terenach wiejskich, które zakłada się, że będą głównie domeną wsparcia z polityki spójności. Zarówno w dokumentach planistycznych⁴, jak i w literaturze przedmiotu wskazuje się, że uzasadnione jest większe niż dotychczas zaangażowanie środków polityki spójności na rzecz rozwoju przedsiębiorczości, nabywania umiejętności i kompetencji niezbędnych na pozarolniczym rynku pracy (w tym kompetencji cyfrowych), zwiększenia dostępności terytorialnej, atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich (możliwości dojazdów do i z pracy na odległość, uzbrojone i dostępne transportowo tereny inwestycyjne) oraz rozwoju społecznego i włączenia społecznego, redukcji ubóstwa i mobilności zawodowej osób odchodzących z rolnictwa (Bachtler, Berkowitz, Hardy i Muravska, 2017).

⁴ Wstępne stanowisko resortu rolnictwa dotyczące wsparcia w ramach CP 2 – w zakresie: PSZOK, minimalizacji wytwarzania odpadów w procesach produkcyjnych, infrastruktury odpadów żywnościowych, działań edukacyjnych w ramach gospodarki o obiegu zamkniętym, w szczególności w zakresie sektora gospodarki odpadami, zakres wsparcia dotyczącego rozwoju zielonej infrastruktury w środowisku miejskim (z września 2019 r.), s. 49-50.

Tabela 1

Obszary komplementarności WPR, PS i KPO

Obszar	Zakres	WPR 2021-2027	Polityka spójności 2021-2027	KPO (RRF)
Bezpieczeństwo żywnościowe i bezpieczeństwo żywności	Wsparcie dochodów rolniczych dla zachowania bezpieczeństwa żywnościowego	+		
	Wsparcie jakości i bezpieczeństwa żywności	+		+
	Stabilizacja i rozwój rynków rolnych	+		
Wzrost konkurencyjności sektora rolno-spożywczego	Cyfryzacja rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego (w tym rolnictwo precyzyjne)	+		+
	Modernizacja i wzrost innowacyjności gospodarstw rolnych oraz przekształcenia strukturalne	+		
	Inwestycje w zakładach przetwórstwa rolno-spożywczego (modernizacja, innowacje)	+	+	
	Innowacyjność przedsiębiorstw z obszarów wiejskich	+	+	
	Infrastruktura B+R, badania naukowe, sieć ośrodków innowacji, demonstracje, pilotaże	+	+	+
Rynek i zasoby pracy oraz przedsiębiorczość na obszarach wiejskich	Umiejętności oraz kompetencje rolników w zakresie realizacji zawodu i aktywności związanej z rolnictwem	+		
	Umiejętności i kompetencje mieszkańców wsi pracujących poza rolnictwem		+	+
	Umiejętności i kompetencje osób z obszarów wiejskich pozostających poza rynkiem pracy lub odchodzących z rolnictwa		+	+
	Rozwój MŚP na obszarach wiejskich	+	+	+
Bioróżnorodność i ochrona krajobrazu	Działania w rolnictwie na rzecz bioróżnorodności i zachowania krajobrazu rolniczego	+		
	Pozarolnicze działania na rzecz bioróżnorodności i krajobrazu		+	+
	Zachowanie zasobów genowych w rolnictwie	+		+
Gospodarka o obiegu zamkniętym	GOZ w gospodarstwie rolnym	+		+
	GOZ w przetwórstwie rolno-spożywczym	+	+	+
	GOZ na obszarach wiejskich niezwiązana z rolnictwem		+	+
Zaopatrzenie w energię	Elektroenergetyka, w tym przesył i dystrybucja		+	
	Wytwarzanie OZE w gospodarstwie rolnym	+		+
	Wytwarzanie OZE na obszarach wiejskich poza rolnictwem			+
	Efektywność energetyczna – w tym kogeneracja i termomodernizacja budynków oraz oszczędność energii na poziomie gospodarstwa domowego		+	+
Jakość powietrza na obszarach wiejskich	Inwestycje w rolnictwie i przetwórstwie rolno-spożywczym w zakresie ochrony powietrza	+		+
	Inwestycje w innych sektorach, pozarolniczej działalności gospodarczej i gospodarstwach domowych w zakresie ochrony powietrza		+	+
Gospodarka komunalna na wsi	Kanalizacja, przydomowe oczyszczalnie ścieków	+		+
	Gospodarka odpadami (instalacje, np. punkty zbierania odpadów rolniczych) i zagospodarowanie odpadów		+	+

cd. Tabeli 1

Obszar	Zakres	WPR 2021-2027	Polityka spójności 2021-2027	KPO (RRF)
Zasoby wody i ich jakość	Inwestycje w zakresie retencji i magazynowania wody dla działalności rolniczej	+	+	+
	Inwestycje w zakresie retencji i magazynowania wody dla celów publicznych			
	Inwestycje w zakresie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, w tym inwestycje w zakresie melioracji		+	+
	Dostęp do wody pitnej na obszarach wiejskich (inwestycje wodociągowe)			+
Infrastruktura i usługi publiczne, turystyka	Zdrowie, w tym wpływ żywienia na zdrowie, infrastruktura z zakresu zdrowia publicznego	+	+	+
	Opieka nad dzieckiem od lat 3, edukacja na poziomie wczesnoszkolnym i szkolnym			
	Sport i turystyka (infrastruktura i usługi na obszarach wiejskich)		+	+
	Usługi opiekuńcze i infrastruktura		+	+
	Budownictwo socjalne			
Dostępność terytorialna obszarów wiejskich	Infrastruktura drogowa TEN-T		+	+
	Infrastruktura drogowa krajowa i drogi wojewódzkie		+	+
	Infrastruktura lokalna (drogi powiatowe i gminne), ścieżki rowerowe	+	+	+
	Transport zbiorowy (w tym niskoemisyjny) i infrastruktura węzłów przesiadkowych		+	+
Cyfryzacja obszarów wiejskich i usług	Duża infrastruktura cyfrowa (w tym Internetu szerokopasmowego i 5G)		+	+
	E-usługi w rolnictwie	+		+
	Cyfryzacja usług publicznych, e-administracja		+	+
	Dostępność sieci w przestrzeni publicznej (Hot-spoty)		+	
Rewitalizacja wsi i małych miast inwestycyjne	Estetyka przestrzeni publicznej, w tym m.in. zieleni publiczna, rewitalizacja	+	+	+
	Ochrona dziedzictwa kulturowego wsi i rolnictwa	+	+	+
	Kształtowanie ładu przestrzennego i strefy		+	+
Rozwój kierowany przez społeczność i współpraca	Wsparcie inicjatyw oddolnych i budowa kompetencji współpracy	+	+	
	Zawiazywanie partnerstw międzysektorowych	+	+	
	Rozwój współpracy i współdziałania w sektorze rolno-spożywczym	+		

Źródło: Założenia programowania rozwoju obszarów wiejskich ze środków europejskich na lata 2021-2027, materiały MRiRW na spotkanie z KE w sprawie demarkacji PS i WPR, Warszawa. 4.11.2020 r.

Szczegółowa analiza zapisów delimitacyjnych zawartych w tabeli 1 udowadnia postawioną tezę, że tam, gdzie nie chodzi o bezpośrednią rolniczą działalność produkcyjną i gospodarstwo rolne, a także większe inwestycje na terenach wiejskich, może być stosowane wsparcie ze środków polityki spójności i środków RRF. Potwierdza to panujący w ostatnich dekadach trend w kształtowaniu się poszczególnych polityk w krajach Unii Europejskiej, który promuje politykę spójności jako politykę rozwiązywania problemów społeczno-ekonomicznych na obszarach wiejskich (w kontekście rozwoju regionalnego oraz powiązań funkcjonalnych w miastach), natomiast zawężające oddziaływanie polityki rolnej (WPR) do kwestii produkcyjnych oraz środowiskowych w sektorze rolnym (Dax i Copus, 2018; Wieliczko, 2017).

Infrastruktura techniczna

Analiza dokumentów planistycznych, stanowiących podstawę delimitacji strumieni wsparcia, przedstawiona w tabeli 1 pozwoliła na wskazanie, że jednym z najistotniejszych aspektów realizacji polityki rozwoju wobec obszarów wiejskich jest zagadnienie związane z infrastrukturą techniczną. Przede wszystkim obejmuje to niewystarczające pokrycie obszarów wiejskich siecią wodno-kanalizacyjną, która pozostaje jednym z zasadniczych problemów wskazywanych w badaniach potrzeb samorządów terytorialnych (Jaworska-Księżak, 2019; Sierak, 2017).

Z przeprowadzonych na koniec 2016 roku badań (IERiGŻ-PIB, 2016) wynika, że pełne zaspokojenie potrzeb ludności wiejskiej w zakresie zaopatrzenia w wodę wymagałoby inwestycji na poziomie 9,6 mld zł. Podłączenie do zbiorczej sieci wodociągowej 95% mieszkańców każdej gminy wiejskiej i miejsko-wiejskiej zmniejszyłoby natomiast koszty inwestycji wodociągowych do poziomu około 7,1 mld zł. Należy przy tym zaznaczyć, że gminy miejsko-wiejskie i wiejskie deklarują wkład własny w inwestycje wodociągowe średnio na poziomie około 29%. Zapotrzebowanie obszarów wiejskich w zakresie inwestycji w rozbudowę sieci kanalizacyjnej jest jeszcze większe niż w przypadku inwestycji wodociągowych. Z badań przeprowadzonych przez IERiGŻ-PIB (IERiGŻ-PIB, 2018) wynika, że w celu pełnego zaspokojenia potrzeb w zakresie rozbudowy sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich należałoby zainwestować kwotę około 19 mld zł. W ramach polityki spójności powinny być zagwarantowane środki na tzw. „niezbędne” inwestycje kanalizacyjne. Dotyczą one zapewnienia dostępu do zbiorczej sieci kanalizacyjnej we wsiach o liczbie mieszkańców powyżej 2 tys. Skala tych inwestycji byłaby znacznie niższa. Szacowany koszt inwestycji kanalizacyjnych wynosi około 3,5 mld zł, a oczekiwane przez samorządy gminne wsparcie jest na poziomie około 2,7 mld zł.

Podział kompetencji i płynące z tego założenia dla alokacji środków w perspektywie finansowej 2021-2027 wyraźnie wskazują na brak możliwości rozwiązania problemów braku podstaw inwestycji w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną w ramach finansowania środkami WPR. Można założyć, że to w PS należałoby upatrywać możliwości tworzenia programów oraz wyodrębnienia funduszy na działania związane z budową i modernizacją tej sieci na obszarach wiejskich, jak również oczyszczalni przydomowych w gospodarstwach domowych położonych

peryferyjnie względem skupisk osiedleńczych i na terenach trudno dostępnych. Wyżej przytoczone badania pozwoliły na określenie podziału środków przeznaczonych na ewentualne inwestycje wodociągowe i kanalizacyjne na obszarach wiejskich pomiędzy poszczególne województwa. Zapotrzebowanie na inwestycje wodociągowe jest bowiem dość znacznie zróżnicowane regionalnie, co należałoby uwzględnić przy planowaniu regionalnej dystrybucji środków w ramach polityki spójności (Komornicki i in., 2018; Berkowitz, Monfort i Pieńkowski, 2019).

Analiza dokumentów programowych wskazuje, że finansowanie działań inwestycyjnych, takich jak projekty termomodernizacji mające na celu poprawę efektywności energetycznej, inwestycje w OZE, zrównoważone korzystanie z wody i innych zasobów, będzie pochodziło ze środków polityki spójności. Finansowanie OZE wyłącznie w ramach polityki spójności może jednak budzić pewne obawy o dostępność środków i źródła finansowania budowy instalacji zapewniających energię nie tylko na potrzeby gospodarstwa domowego, ale również gospodarstwa rolnego, zwłaszcza w odniesieniu do ekonomicznego uzasadnienia takiego podziału (Dybikowska i Graczyk, 2019; Rogowska, 2017; Graczyk, 2017). Konsumpcja energii w produkcji zwierzęcej czy działach specjalnych produkcji rolnej jest relatywnie duża, dlatego pojawia się pytanie, czy rolnicy będą mogli korzystać ze wsparcia w ramach polityki spójności na budowę instalacji o mocy umożliwiającej wykorzystanie wytwarzanej energii również na potrzeby produkcyjne (Wysokiński, Trębska i Gromada, 2017). Podobnie przedstawiają się kwestie związane z termomodernizacją budynków, w których prowadzona jest produkcja zwierzęca.

Transformacja cyfrowa kraju

W literaturze wskazuje się, że transformacja cyfrowa, również w odniesieniu do obszarów wiejskich, od lat stanowi domeną polityki spójności oraz związanych z nią instrumentów rozwoju regionalnego. Cyfryzacja przyczynia się także do zmniejszenia różnic w dochodach ludności wiejskiej i miejskiej (Czapiewski i in., 2013). Jej rozwój na obszarach wiejskich umożliwi podejmowanie i prowadzenie na tych obszarach działalności gospodarczej, która była dotychczas właściwa jedynie dla obszarów miejskich, z uwagi na ich dostęp do Internetu szerokopasmowego (Haefner i Sternberg, 2020). Przykładem mogą tu być usługi księgowe, usługi projektowe, informatyczne czy rozwój handlu elektronicznego (Mączyńska i Okoń-Horodyńska, 2020). Dodatkowym czynnikiem wspierającym rozwój niektórych usług może być posiadanie przez obszary wiejskie dużej powierzchni magazynowej, o znacznie niższych cenach, w tym cenach najmu. Konsekwencją cyfryzacji obszarów wiejskich może być spowolnienie, a nawet odwrócenie procesu depopulacji na obszarach peryferyjnych oraz spowolnienie procesu starzenia się populacji wiejskiej. Sprzyjać temu będą realizowane w ramach KPO projekty infrastrukturalne dotyczące poszerzania dostępu do sieci szerokopasmowych (Ministerstwo Funduszy, 2020a).

Rynek pracy

Wsparcie rynku pracy dla ludności wiejskiej w ramach instrumentów polityki spójności ma pozwolić na integrację działań po stronie podaży zasobów pracy oraz popytu (w miarę wzrostu przedsiębiorczości). Należy zwrócić uwagę na pogarszające się relacje w poziomie wykształcenia ludności wiejskiej i miejskiej (Rosner i Stanny, 2019). Jakkolwiek udział ludności z wyższym wykształceniem na obszarach wiejskich systematycznie wzrasta, to tempo tego wzrostu jest wolniejsze niż w miastach. Ponadto wzrost udziału ludności z wyższym wykształceniem na obszarach wiejskich wynika w pewnym stopniu z napływu ludności miejskiej na obszary położone w sąsiedztwie dużych aglomeracji miejskich. Dodatkowo trwałą cechą obszarów wiejskich jest to, że tamtejszy rynek dla ludności z wyższym wykształceniem jest stosunkowo mały (Kłodziński, 2010). Z doświadczeń nabytych w trakcie pandemii wynika natomiast, że możliwy jest rozwój wiejskiego rynku pracy dla osób z wyższym wykształceniem dzięki częściowej lub całkowitej cyfryzacji niektórych zawodów (Radlińska, 2020). Polityka spójności może wykształcić instrumenty wspierające rozwój na obszarach wiejskich tych sektorów gospodarki, które wymagać będą wyższego, często specjalistycznego wykształcenia. W dłuższej perspektywie będzie to przeciwdziałać nadmiernej koncentracji ludności na obszarach zurbanizowanych (Hölzel i de Vries, 2021).

Istotnym zagadnieniem, z punktu widzenia funkcjonowania rynku pracy, są kwestie demograficzno-społeczne warunkujące prawidłowy rozwój obszarów wiejskich, a zwłaszcza problem defeminizacji obszarów wiejskich. Od 2004 roku systematycznie pogarsza się wskaźnik feminizacji obszarów wiejskich, który obecnie kształtuje się na poziomie ok. 101 (GUS, 2021; Szukalski, 2020). Utrzymanie się tej tendencji może znacznie pogorszyć sytuację na wiejskim rynku pracy. Może to powodować negatywne skutki w wielu sektorach gospodarki wiejskiej, np. mogą pojawiać się trudności w utrzymaniu usług handlowych oraz podstawowych usług na wsiach, ale również w sferze edukacji na poziomie podstawowym czy administracji samorządowej, z uwagi na dość znaczny udział kobiet w ogólnej liczbie pracowników tych sektorów. Działania wspierające w tym zakresie mogą przyczynić się do ograniczenia procesu depopulacji wiejskich obszarów peryferyjnych. Proces ten nie dotyczy bowiem obszarów położonych w sąsiedztwie dużych aglomeracji miejskich. Ponadto proces defeminizacji charakteryzuje się dość znaczną zmiennością regionalną, która powinna być uwzględniona w założeniach wsparcia w ramach polityki spójności (Kiryłuk-Dryjska, Beba i Poczta, 2020).

Przedsiębiorczość rolnicza i wiejska

Mając na uwadze duże przemiany na obszarach wiejskich łączące się z problematyką procesu stopniowej dezagraryzacji wsi, do podstawowych elementów dyskusji nad współoddziaływaniem polityki wiejskiej i polityki spójności należy zakres wsparcia rozwoju pozarolniczych funkcji wsi oraz rolnictwa, w tym zwłaszcza związanych z rozwojem przedsiębiorczości (Chmieleński, Feltynowski, Jachymek, Przybyłowski i Ziomek, 2008). W procesie tworzenia ram programowania instrumentów poszczególnych polityk szczególnie ważna jest propozycja ponownego rozważenia

możliwości uznania w zasadach wsparcia współfinansowanego ze środków polityki spójności, że aktywny rolnik jest przedsiębiorcą⁵. Za rozszerzeniem definicji przedsiębiorcy przemawia również fakt, że zgodnie z polskim prawem można prowadzić działalność gospodarczą bez rejestracji. Osiągane z tej działalności miesięczne przychody nie mogą jednak przekraczać 50% minimalnego wynagrodzenia w kraju. Przepisy te dotyczą również rolników. W związku z tym, jeśli gospodarstwo rolne stanowi źródło utrzymania dla 3 osób, to w 2021 roku może one uzyskiwać dodatkowe przychody w wysokości do 4,2 tys. zł miesięcznie bez obowiązku rejestracji działalności gospodarczej (Kanarek-Równicka, 2020). Tym samym gospodarstwa rolne mogłyby rozwijać np. drobne przetwórstwo bez rejestracji tej działalności. Dopiero wzrost skali produkcji i poprawa możliwości rozwoju obligowałoby do rejestracji własnej firmy.

Polityka spójności a rozwój społeczno-terytorialny

Polityka spójności realizuje swoje cele społeczne m.in. poprzez wdrażanie wynikających ze strategii terytorialnych, obejmujących swoim zakresem cele szczegółowe i rodzaje interwencji, m.in. rewitalizacja obszarów zdegradowanych, prowadzona w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, a także przestrzeni i gospodarki, realizowane na podstawie stosownych programów rewitalizacji (Minister Rozwoju, 2016). W polityce spójności zakłada się wspieranie działania na rzecz ochrony, rozwoju i promowania dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury jako ważnych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego danego obszaru, jak również bezpieczeństwo przestrzeni publicznych, w tym dostosowanie przestrzeni publicznej, architektury, transportu i produktów do wymagań wszystkich obywateli – seniorów, osób z niepełnosprawnościami, ale też np. kobiet w ciąży i rodziców z małymi dziećmi (Ministerstwo Funduszy, 2021, s. 27 i 60-63). Wszystkie wyżej wymienione dziedziny w polityce wiejskiej rozwijane były w ramach tzw. komponentu społecznego, mającego na celu pobudzanie wielofunkcyjnego rozwoju oraz programu LEADER, z możliwością wyboru koncepcji rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność – RLKS⁶. Ponieważ w tym zakresie działania wiejskie i regionalne są wysoce komplementarne, coraz częściej wskazuje się na skuteczność podejścia RLKS jako instrumentu polityki gospodarczej na poziomie lokalnym, charakteryzującego się

⁵ „Propozycja kompleksowego podejścia do wspierania innowacyjności sektora rolno-spożywczego i MŚP na obszarach wiejskich w ramach Wspólnej Polityki Rolnej i polityki spójności w latach 2021-2027” zawarta w: Wstępne stanowisko MRiRW dot. CP3 i częściowo CP1 dot. wsparcia cyfryzacji (wstępne stanowisko MRiRW z listopada 2019 r.), Warszawa.

⁶ „RLKS jest instrumentem, który w ramach obecnej perspektywy finansowej umożliwia zastosowanie metody LEADER także w ramach polityki spójności, w ramach wspólnej podstawy prawnej, czyli art. 32-35 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013 r., s. 320).”

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2020). Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS), <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/rozwój-lokalny-kierowany-przez-spoelnosc-rlks> (data dostępu: 11.11.2020).

podjęciem ponadsektorowym (Miller, 2014; Pollermann, Raue i Schnaut, 2014). Ponadto powiązanie funkcjonalne miast i wsi znajduje wciąż małe, aczkolwiek rosnące odzwierciedlenie w poszczególnych politykach, których podejście sektorowe jest od dawna kwestionowane w badaniach (Tacoli, 1998).

Podejście LEADER wskazuje nowoczesny kierunek wspierania zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym. Podejście to udowadnia, że wzmacnianie społeczności lokalnych jako współpracy wielosektorowej ma swoje wymierne rezultaty wskazujące na konieczność wzmocnienia tego kierunku interwencji w ramach PROW 2021-2027. Należy tu wskazać, że obie polityki w tym zakresie odnoszą się do nowoczesnej koncepcji rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (RLKS), która wywodząc się z podejścia LEADER, wskazuje na potencjał możliwości adaptacji inicjatyw WPR w szeroko rozumianej polityce rozwoju UE i kraju (Komorowski, Mróz i Stanny, 2021). Zgodnie z realizacją podejścia terytorialnego w polityce spójności, a zwłaszcza w ramach działań w celu priorytetowego 5 („Europa bliżej obywateli”), zaplanowano na poziomie lokalnym i ponadlokalnym odpowiednie działania. Podejście to jest zgodne z warunkami podejmowania interwencji zaproponowanymi przez Komisję Europejską, które wiążą interwencje w ramach polityki spójności bezpośrednio ze strategiami terytorialnymi⁷ (zintegrowanymi inwestycjami terytorialnymi – ZIT i innymi instrumentami terytorialnymi – IIT⁸) oraz lokalnymi strategiami rozwoju (dla RLKS), kompleksowo analizującymi potrzeby i potencjał danego terytorium. Dużą rolę będzie miała tu również aktywność w ramach innych inicjatyw, w tym działania samorządów czy organizacji społecznych w ramach projektów wdrożeniowych (np. z programu Horyzont 2020 i Horyzont Europa) i tym podobnych.

Wnioski

W niniejszym opracowaniu omówiono i zilustrowano na wybranych przykładach obszary komplementarności działań realizowanych w ramach WPR oraz PS, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień bezpośrednio wpływających na jakość życia oraz rozwój społeczno-gospodarczy na obszarach wiejskich. Analiza projektów legislacyjnych UE, raportów z ewaluacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich i programów operacyjnych oraz innych materiałów naukowych, ale także praktycznych, w tym m.in. wniosków z obrad ministerialnych grup roboczych ds. celów WPR i polityki spójności wskazują z jednej strony na rosnącą potrzebę wykazywania komplementarności obu polityk w procesie programowania poszczególnych instrumentów rozwoju, zwłaszcza w wymiarze terytorialnym, gdzie rozdzielenie poszczególnych aspektów życia społeczno-gospodarczego jest niezwykle trudne, stąd potrzeba ponadsektorowego ujęcia, definicji i odpowiedzi na wyzwania lokalne.

⁷ Warto podkreślić, że podstawą wdrażania celu 5 PS pn. „Umożliwienie regionom i obywatelom łagodzenia społecznych, gospodarczych i środowiskowych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu” będą strategie terytorialne, czyli przy wykorzystaniu instrumentów terytorialnych niezbędne będzie posiadanie strategii terytorialnej (ZIT, IIT) i lokalnej strategii rozwoju (RLKS).

⁸ Instrument ukierunkowany na rozwiązywanie problemów w szczególności o znaczeniu ponadlokalnym, wymagających współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego.

Coraz silniej w polityce wobec miast, w tym nawet dużych aglomeracji, zaznacza się potrzeba wspierania powiązań funkcjonalnych z obszarami wiejskimi, stanowiącymi istotne miejsce życia osób związanych zawodowo z miastami. Należy się spodziewać, że wraz z postępującym upowszechnianiem się pracy zdalnej obszary wiejskie będą zyskiwać na atrakcyjności w sensie osiedleńczym, dlatego prawidłowy ich rozwój pod względem infrastruktury cyfrowej, technicznej, ale także społeczno-kulturalnej będzie wyznacznikiem ich przyszłego rozwoju, także w sensie ekonomicznym. Również rolnictwo staje przed wyzwaniem transformacji w kierunku elementu lokalnych i ponadregionalnych systemów żywnościowych, dostosowanych do potrzeb w zakresie profilu i jakości produkcji (choćby z uwagi na potrzebę zmiany diety dla poprawy zdrowia społeczeństwa, wyzwań klimatycznych i ograniczeń środowiskowych), a także wykorzystania biomasy w tworzącej się biogospodarce.

Należy też wskazać, że jednym z głównym elementów rozwojowych dla obszarów wiejskich w polityce spójności ma być współpraca ponad granicami jako odpowiedź na potrzebę budowy odpornych gospodarek lokalnych. Zakłada ona koncentrację działań na obszarach funkcjonalnych jako podstawy realizacji polityki regionalnej w latach 2021-2027. Ma to na celu wzmocnienie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z miastami, co jest istotne w kontekście dostępu do usług publicznych, możliwości integracji inicjatyw oddolnych oraz podejścia strategicznego w regionach, ale także z punktu widzenia równoważenia skutków pandemii w działalności samorządów (zmianach w dochodach i wydatkach, w tym ograniczeniach w planowanych inwestycjach).

Jednocześnie należy wskazać na zagrożenia związane z sektorowym podejściem do rozwiązywania problemów wiejskich, zwłaszcza w zakresie inwestycji infrastrukturalnych, które nie będą realizowane w ramach WPR, a w ramach instrumentów polityki spójności i KPO. Dotychczasowe badania wskazują, że fundusze te wspierały rozwój infrastruktury społeczno-gospodarczej w relatywnie dobrze rozwiniętych jednostkach terytorialnych, stwarzając zagrożenie pogłębiania się różnic rozwojowych między bogatymi gminami, w tym tych znajdujących się w pobliżu dużych aglomeracji, a terenami peryferyjnymi borykającymi się z największymi problemami w tym zakresie (Komorowski, Mróz i Stanny, 2021; Sánchez-Zamora i Gallardo-Cobos, 2020).

Literatura

- Artelaris, P., Mavrommatis, G. (2020). Territorial Cohesion as a Policy Narrative: From Economic Competitiveness To 'Smart' Growth and Beyond. *Social Inclusion*, 8(4), s. 208-217.
- Bachtler, J., Mendez, C. (2020). 6 Cohesion and the EU Budget: Is Conditionality Undermining Solidarity?. Governance and Politics in the Post-Crisis Euradpean Union, 121.
- Bachtler, J., Berkowitz, P., Hardy, S., Muravska, T. (2017). *EU Cohesion Policy*. Taylor & Francis.
- Berkowitz, P., Monfort, P., Pieńkowski, J. (2019). *Unpacking the Growth Impacts of European Union Cohesion Policy: Transmission Channels From Cohesion Policy Into Economic Growth*. Regional Studies.
- Calabrò, F., Cassalia, G. (2017). *Territorial Cohesion: Evaluating the Urban-Rural Linkage Through the Lens of Public Investments*. International conference on Smart and Sustainable Planning for Cities and Regions (s. 573-587). Cham: Springer.
- Calegari, E., Fabrizi, E., Guastella, G., Timpano, F. (2020). *EU Regional Convergence in the Agricultural Sector: Are There Synergies Between Agricultural and Regional Policies?*. Papers in Regional Science.
- Chmieleński, P., Feltynowski, M., Jachymek, M., Przybyłowski, A., Ziomek, A. (2008). *Możliwości wsparcia rozwoju obszarów wiejskich w wybranych politykach Unii Europejskiej*. Program Wieloletni 2005-2009, nr 115. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Chmieleński, P., Gospodarowicz, M. (2018). A Regional Approach to Rural Development? Regional and Rural Programmes in Poland 2007-2015. *Wież i Rolnictwo*, nr 4(181), s. 181-198.
- Copeland, P., Daly, M. (2018). The European Semester and EU Social Policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 56(5), s. 1001-1018.
- Czapiewski, K.Ł., Kulikowski, R., Bański, J., Bednarek-Szczepańska, M., Mazur, M., Ferenc, M., Konopski, M. (2013). The Use of ICT in Mazovian Agriculture. *Rural Areas and Development*, 10, s. 45-57.
- Czyżewski, A., Stepień, S. (2015). Wspólna Polityka Rolna (WPR) Unii Europejskiej po 2014 roku z polskiej perspektywy. *Problemy rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej w pierwszej dekadzie członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, s. 229-252.
- Dax, T., Copus, A. (2018). Towards Vibrant, Inclusive and Sustainable Rural Regions: Orientations for a Future Rural Cohesion Policy. *European Structural & Investment Funds Journal*, 6(3), s. 198-209.
- Dybikowska, A., Graczyk, M. (2019). Ekoinnowacje technologiczne związane z OZE – możliwości i bariery. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej / Problems of Agricultural Aconomics*, nr 1(358), s. 120-139.
- Graczyk, A. (2017). Rozwój odnawialnych źródeł energii w polskiej polityce regionalnej. *Barometr Regionalny*, 15(4), s. 55-59.
- GUS (2021). Infografika – Międzynarodowy Dzień Kobiet 8 marca 2021. Pobrane z: <https://stat.gov.pl/infografiki-widzety/infografiki/infografika-miedzynarodowy-dzien-kobiet-8-marca-2021,25,6.html> (data dostępu: 20.01.2021).
- Haefner, L., Sternberg, R. (2020). Spatial implications of digitization: State of the field and research agenda. *Geography Compass*, e12544, s. 1-16. Pobrane z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/gec3.12544>.
- Hölzel, M., de Vries, W.T. (2021). Digitization as a Driver fur Rural Development – An Indicative Description of German Coworking Space Users. *Land*, 10(3), s. 326.
- IERiGŻ-PIB (2016). Koncepcja przygotowania programu wieloletniego wspierającego realizację zadań inwestycyjnych w zakresie zaopatrzenia w wodę na obszarach wiejskich. Ekspertyza przygotowana dla MRiRW. Warszawa.

- IERiGŻ-PIB (2018). Ocena zapotrzebowania obszarów wiejskich w niezbędną rozbudowę sieci kanalizacyjnej i oczyszczalni ścieków, Ekspertyza przygotowana dla MRiRW. Warszawa.
- Jaworska-Księżak, B. (2019). Potrzeby inwestycyjne jednostek samorządu terytorialnego po 2020 r. – czy stać nas na rozwój? Sprawozdanie z konferencji. *MAZOWSZE Studia Regionalne*, 28, s. 153-155.
- Kanarek-Równicka, A. (2020). Działalność nieewidencjonowana a działalność gospodarcza. Analiza nowej regulacji prawnej. *Studia Prawno-Ekonomiczne*, 116, s. 49-64.
- Kępa A. (2015). Możliwości zmniejszenia wydatków związanych z ciepłą wodą użytkową. *Rynek Energii*, nr 4(119).
- Kiryłuk-Dryjska, E., Beba, P., Poczta, W. (2020). Local Determinants of the Common Agricultural Policy Rural Development Funds' Distribution in Poland and their Spatial Implications. *Journal of Rural Studies*, 74, s. 201-209.
- Kłodziński, M. (2010). Główne funkcje polskich obszarów wiejskich z uwzględnieniem dezagraryzacji wsi i pozarolniczej działalności gospodarczej. *Studia BAS*, 4, s. 9-28.
- Komisja Europejska (2020). Zalecenia Rady z dnia 20 lipca 2020 r. w sprawie krajowego programu reform Polski na 2020 r., zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2020 r. (2020/C 282/21). Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 282/135.
- Komornicki, T., Szejgiec-Kolenda, B., Degórska, B., Goch, K., Śleszyński, P., Bednarek-Szczyńska, M., Siłka, P. (2018). Spatial Planning Determinants of Cohesion Policy Implementation in Polish Regions. *Europa XXI*, 35, s. 69-87.
- Komorowski, Ł., Mróz, A., Stanny, M. (2021). The Spatial Pattern of the Absorption of Cohesion Policy Funds in Polish Rural Areas. *Land*, 10(1), s. 26.
- Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO). (2020). Serwis Rzeczypospolitej Polskiej GOV.PL. Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/planodbudowy> (data dostępu: 11.10.2020).
- Maczyńska, E., Okoń-Horodyńska, E. (2020). Przedsiębiorstwo i jego otoczenie w obliczu czwartej rewolucji przemysłowej – Wyzwania, szanse i zagrożenia. *Przegląd Organizacji*, nr 1, s. 9-21.
- Mikuś, O., Kukoć, M., Rogelj, M.J. (2019). The Coherence of Common Policies of the EU in Territorial Cohesion: A Never-Ending Discourse? A Review. *Agricultural Economics*, 65(3), s. 143-149.
- Miller, S. (2014). Emerging Trends and Challenges in Community-Led Local Development (CLLD). *European Structural & Investment Funds Journal*, Vol. 2, Issue 4, s. 302-307.
- Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (2020a). Fiszka KPO Cyfryzacja (Materiał niepublikowany z dnia 22.10.2020). Warszawa.
- Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (2020b). Założenia do Umowy Partnerstwa. Warszawa, Luty 2020.
- Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (2021). Projekt umowy partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce. Warszawa.
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2019). Wstępne stanowisko resortu rolnictwa dotyczące wsparcia w ramach CP 2 – w zakresie: PSZOK, minimalizacji wytwarzania odpadów w procesach produkcyjnych, infrastruktury odpadów żywnościowych, działań edukacyjnych w ramach gospodarki o obiegu zamkniętym, w szczególności w zakresie sektora gospodarki odpadami, zakres wsparcia dotyczącego rozwoju zielonej infrastruktury w środowisku miejskim (z września 2019 r.). Warszawa (maszynopis).
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2020). Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/rozwoj-lokalny-kierowany-przez-spolecnosc-rlks> (data dostępu: 11.11.2020).

- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2020). Wstępne stanowisko MRiRW dot. CP3 i częściowo CP1 dot. wsparcia cyfryzacji (wstępne stanowisko MRiRW z listopada 2019 r.). Warszawa.
- Minister Rozwoju (2016). Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020. Warszawa.
- Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii (2020). Krajowy plan odbudowy: informacje i wyjaśnienia, Departament Analiz Gospodarczych. Warszawa, 9 października 2020 r.
- Pollermann, K., Raue, P., Schnaut, G. (2014). Opportunities for a Participative Approach in Rural Development: Findings from LEADER in Mecklenburg-Vorpommern and the Requirements for Community Led Local Development. *Landbauforschung Applied Agricultural Forestry Research*, 64(3/4), s. 127-138.
- Radlińska, K.M. (2020). Pandemia COVID-19 implikacje dla polskiego rynku pracy. *Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych*, 1(24), s. 113-126.
- Rauhut, D., Humer, A. (2020). EU Cohesion Policy and Spatial Economic Growth: Trajectories in Economic Thought. *European Planning Studies*, 28(11), s. 2116-2133.
- Rogowska, D. (2017). Wykorzystanie OZE w energetyce a zrównoważony rozwój. *Nafta-Gaz*, nr 8(LXXIII), s. 616-623.
- Rosner, A., Stanny, M. (2019). Przemiany struktury społeczno-zawodowej ludności wiejskiej. W: M. Halamska, M. Stanny, J. Wilkin (red.), *Ciągłość i zmiana: Sto lat rozwoju polskiej wsi*, t. 1, s. 119-146.
- Sánchez-Zamora, P., Gallardo-Cobos, R. (2020). Territorial Cohesion in Rural Areas: An Analysis of Determinants in the Post-Economic Crisis Context. *Sustainability*, 12(9), s. 3816.
- Sierak, J. (2017). Rozwój i przestrzenne zróżnicowanie upowszechnienia infrastruktury wodociągowo-kanalizacyjnej w Polsce w latach 1995-2014. *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, nr 49, s. 302-321.
- Szukalski, P. (2020). Migrujące młode kobiety: przyczynek do badań nad przyczynami lokalnej depopulacji w Polsce. *Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny*, nr 4.
- Tacoli, C. (1998). Rural-Urban Interactions: A Guide to the Literature. *Environment and Urbanization*, 10(1), s. 147-166.
- Wallace, H., Pollack, M.A., Roederer-Rynning, C., Young, A.R. (red.). (2020). *Policy-Making in the European Union*. Oxford University Press.
- Watzka, S., Watt, A. (2020). The Macroeconomic Effects of the EU Recovery and Resilience Facility. *IMK Policy Brief*, 98.
- Wieliczko, B. (2017). Cohesion Policy or Common Agricultural Policy – Which of Them Is Better Suited to Support Rural Development in Poland?. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 466, s. 236-243.
- WISE Europa (2017). *Wpływ Polityki Spójności 2007-2013 na konkurencyjność przedsiębiorstw i rozwój przedsiębiorczości w Polsce*. Warszawa: MliR.
- Wrzaszcz, W., Prandecki, K. (2020). Rolnictwo a Europejski Zielony Ład. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej / Problems of Agriculture Economics*, nr 4(365), s. 156-179.
- Wysokiński, M., Trębska, P., Gromada, A. (2017). Energochłonność polskiego rolnictwa na tle innych sektorów gospodarki. *Roczniki Naukowe SERiA*, t. XIX, z. 4, s. 238-243. DOI: 10.5604/01.3001.0010.5193.
- Żbik, A. (2017). Wykrywanie podwójnego finansowania wydatków w projektach unijnych. *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie*, nr 28, t. 1, s. 177-193.

COMPLEMENTARITY OF THE MEASURES OF THE COMMON AGRICULTURAL POLICY AND THE COHESION POLICY FOR RURAL DEVELOPMENT BETWEEN 2021 AND 2027 IN THE LIGHT OF PROGRAMING DOCUMENTS

Abstract

The aim of the study was to determine the complementarity of the Cohesion Policy and the Common Agricultural Policy in terms of their impact on the development of rural areas between 2021 and 2027. In their research, the authors paid particular attention to the distribution of support between the aforementioned policies in the context of social and economic problems occurring in rural areas. The empirical material consisted of literature on the subject and documentation related to the preparation and implementation of the analyzed policies.

The analysis of documents, literature on the subject and practice indicates a growing need to demonstrate the complementarity of both policies in the process of programing individual development instruments, especially in the territorial dimension, where the separation of individual aspects of socio-economic life is extremely difficult, hence the need for a cross-sector approach, definition and response to local challenges.

Keywords: cohesion policy, common agricultural policy, complementarity of public policies.

Data nadesłania: 25.02.2021.

Data ostatniej recenzji: 21.03.2021.

Data akceptacji do druku: 12.04.2021.

O ile nie jest to stwierdzone inaczej, wszystkie materiały na stronie są dostępne na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa 4.0 Międzynarodowe.

Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB.

